

voinței poporului român, cu o suprafață de 42.350 km. p., reprezintă un teritoriu mai mare decât al Belgiei, care are 30.400 km. p.; de cât al Olandei, care are 34.000 km. p. și de cât al Elveției, care are 41.298 km. p.

Totalul teritoriului pierdut de 99.738 km. p. este mai mare decât teritoriul atribuit, prin tratatul dela Trianon, Ungariei, care a avut o suprafață de 93.000 km. p. și de cât al Austriei, care a avut 83.700 km. p.

Germania învinsă, după patru ani și patru luni de război, a pierdut în 1920, prin tratatul dela Versailles, teritorii naționale cu o suprafață de 100.000 km. p.; iar România, fără să fi participat în războiul 1939—1940, a pierdut aproape tot atât din patrimoniul său național, cu o populație totală de 6.821.000 locuitori, dintre cari trei milioane și jumătate de Români.

Toate aceste pierderi dureroase, care au micșorat cu o treime patrimoniul nostru strămoșesc, au sfârșamat frontierele firești ale României întregite, unitatea noastră etnică și au violentat etica și dreptul, căci trei milioane și jumătate de Români au fost despărțiți, împotriva voinței lor, de frații lor din țara liberă, fiind condamnați să rămână sub dominațiuni străine. Ceasul libertății și al justiției va suna însă și pentru România mutilată și nedreptățită, căci forțele morale sprijinite de justiție, vor trebui să triumfe atunci când poporul român, călit de suferințe și biciuit de spiritul legitim al revanșei, se va reface și întări ca să lupte pentru restaurarea României întregite.

R. Seișanu

AUTOGRAFE ALE LUI TEODOSIE MARE LOGOFĂT AL LUI MIHAI VITEAZUL.

Este cunoscut rolul pe care l-a avut logofătul Teodosie Rudeanu, în timpul domniei lui Mihai Viteazul. El era să fie și biograful nestăvilutului Domn, dar opera sa, care ar fi fost de mare preț, nu ne-a parvenit decât în forma remaniată a lui Balthasar Walter ¹). Oricum, se vede din ea că era un cărturar.

Dela vechii noștri cărturari ne sunt cunoscute prea puține autografe. Între acestea cred că se pot număra și autografele **logofătului Teodosie** ²), pe care le-am aflat pe două acte ale lui Mihai Viteazul, păstrate la *secția istorică* dela Arhivele Statului din București și pe care le reproducem aici în mărimea originală ³.

1. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, I, București 1940, p. 85—88.

2. Un altul e amintit de St. Meteș, *Mihai Viteazul și orașul Cluj*, în *Revista Arhivelor*, I (1925), p. 293, și reprodus de A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, VI. București 1933, p. 155, de unde îl reproduse și Cartoian, *o. c.*, p. 87. Scrisul este în adevăr al lui Teodosie.

3. Un alt autograf al lui Teodosie e reprodus de Hurmuzachi-Iorga, *Documente*, XII, București 1903, după un decalc liber, sub No. 26, din planșa 4.

I. — **1597 (7105) Ianuarie 11**, fără loc. Porunca prin care Mihai Viteazul întărește lui Duca și fiului său Gheorghe, stăpânire peste o parte din satul Olteni provenită din înfrățirea lui Gheorghe cu fostul stăpân Gheorghe Ratea. Iată autograful de pe acest act :

Semnează la stânga, 4 cm. mai jos, sub monogram.

2. — **1597 (7105) Ianuarie 18**, Târgoviște. Porunca prin care Mihai Viteazul întărește Logofătului Stoica stăpânire peste o parte din Berislăvești. Autograful se prezintă astfel :

Nemai fiind spațiu sub monogram decât 1 cm. semnează imediat, pe tot locul liber.

Scrisul este clar, precis și energic ; ar fi chiar identic, dela o semănătură la alta, dacă la a doua n'ar fi adăugat două liniuțe șerpuite de închidere, care indică oarecum suspiciune¹.

Amândouă actele sunt scrise de Nestor logofăt.

A. Sacerdoțeanu

DESPRE ȘTEFAN TOMȘA II.

(Originea domnească ; începutul domniilor).

S'ar părea, față de cuprinzătoarele capitole din marile noastre cărți de istorie, asupra Voievodului Ștefan Tomșa II, și — mai ales — față de unele colecții ce cuprind documente²) cu privire la domnia lui, ori — mai bine — față de unele monografii speciale, care i-au fost

1. Amintim că actul dn 1 Iulie, fără an, prin care se dispune ca vecinii din Groșani să plătească birul la Tismana, e în întregime scris de Teodosie Logofăt.

2. Victor Motogna, *Domnia dinlăi a lui Ștefan Tomșa II, după izvoarele ungu-rești*, în *Revista Istorică*, XI (1925), p. 78—88. A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VII, VIII, IX. Hurmuzachi-N. Iorga, *Documente*, vol. XV, partea II.

încăinate ¹⁾, că n'ar mai fi posibil a se reveni, cu vreo contribuție de seamă, asupra acestui domn.

Desigur, așa ar fi — cu întreaga noastră istorie de altfel — dacă n'ar ieși zilnic la iveală zeci de documente și însemnări ale vremurilor, care aduc atâtea și atâtea lămuriri și completări, acolo unde istoricii, în opera lor, au crezut că pot încheia *definitiv* un capitol de epocă sau, măcar, socotelile unei domnii.

Întâmplarea face să dau peste o însemnare de pe o carte și peste un document, din care se desprind lămuriri cu privire la originea domnească a lui Ștefan Tomșa II, precum și la începuturile *efective* ale celor două domnii ale vijeliosului voievod.

I.

Cartea de care vorbesc este un *Molebnic* — un manuscris din veacul XVI, în orice caz dinaintea de anul 1613. Pe tartajul de lemn, îmbrăcat în piele înflorată, am găsit o scurtă notiță, în limba slavă, datând din 1612 și scrisă cu o caligrafie sigură și frumoasă — notiță pe care o dau și în facsimil, pentru interesul ei din punct de vedere istoric.

Iată-o transcrisă și tradusă :

Въ лѣто ҃ѣрк, мѣсѣца генарію ҃ї, въ днь неделаї, мааніем милостіа божіеж, прінде благочистивїи господинъ Стефан воевода, сынъ покойнаго Томшѣ воевода, въ скон нарочитїихъ столъ господарскїи, въ земли Молдавскїи, въ трыгъ іаскїи = „La anul 1612, luna Ianuarie in 12, duminică, cu ajutorul milostivului Dumnezeu, a venit binecinstitorul domn Ștefan Voievod, fiul răposatului Tomșa Voievod, în al său luminat scaun domnesc al Țării Moldovei, în târgul Iași”.

1. N. C. Bejenaru, *Ștefan Tomșa II (1611—1616; 1621—1623) și rivalitatea turco-polonă pentru Moldova*, Iași 1926, 98 pagini în 8°.

Din cuprinsul acestor rânduri de mărturie contemporană, se desprind două precizări clare : originea domnească, atât de contestată a lui Ștefan Tomșa II și data la care a ocupat el *efectiv*, tronul Moldovei din mâinile lui Constantin Movilă Voievod.

Cu privire la originea acestui domn — Ștefan Tomșa II — părerile istoricilor nu sunt de acord, din pricina unor izvoare de informație care-i contestă filiația domnească.

A. D. Xenopol, analizând ambele categorii de informații, conchide ¹⁾ : „Controversa trebuie să înceteze față de inscripția din jurul unui aier ce se află la biserica din Bunești, județul Suceava, în care se spune că „acest aier l-a făcut piosul domn Ion Ștefan Voievod, fiu al răposatului Tomșa Voievod și al soției sale Acsinia și l-a dat bisericii domnești din Iași. Anul 1613” (Cf. inscripția slavă publicată de N. Beldiceanu în Buletinul Societății de medici și naturaliști din Iași, 1887, p. 267).

N. Iorga, în ultima și vasta sa istorie națională ²⁾, se arată neîncetător în filiația domnească a Voievodului nostru pentru că „dela executarea pretinsului tată trecuse cam o jumătate de veac”. Deci *pretinsul* tată...

Alte știri, cu privire la filiația acestui domn ³⁾, nu pot fi ținute cu niciun temei.

Totuși, dacă și inscripția citată de Xenopol ar putea fi pusă la îndoială, fiind scrisă din porunca celui ce avea interesul să se recomande fiu de domn, însemnarea noastră, însă — scrisă de un piser neștiut, pe manuscrisul bisericesc pe care, la 1613, smeritul episcop Pavel de Roman, înseamnă data răscumpărării acestui manuscris — nu mai poate fi contestată. Precizarea este clară și neîndoioasă : „binecinstitorul domn Ștefan Voievod, fiul răposatului Tomșa Voievod”, (Благочестивѣи господинъ Стефанъ воєвода, сынъ поконнаго томшѣ воєвода“).

Ce interes ar fi avut un calugăr simplu și nenăscut, să noteze, undeva, într'un colț de țară, lucruri bune, dar neadevărate despre domn, dacă acesta ar fi fost un aventurier și un uzurpator ! Piserul a însemnat numai ceea ce știa și, desigur, nu o făcea, dacă nu ar fi trăit pe vremea înscăunării lui Ștefan Tomșa II, în fruntea Moldovei...

II.

Intru ce privește data numirii la tron a lui Ștefan Tomșa II, se știe că „la 20 Noemvrie (1611), era numit Voievod al Moldovei... Sefer Pașa de Temișoara porni cu dânsul la 4 Decemvrie, pentru a înlătura împotrivirea ce era de așteptat ⁴⁾”.

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. VI. (ediția III-a) p. 63—4.

2. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, (Vitejii). p. 394—5.

3. N. C. Bejenaru, *l. cit.* p. 11, nota 4. (Că ar fi fiul lui Aron Tiranul sau Aron Vodă....).

4. N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. XCIX. N. C. Bejenaru, *loc. cit.*, p. 11.

O împotrivire dărză, însă, nu cunoaştem să fi avut, la început, noul domn — până la bătălia dela *Cornul lui Sas*, la 19 Iulie 1612, când Voievodul Constantin Movilă, care se retrăsese la Hotin, a fost înfrânt.

Despre schimbarea domniei, avem ştiri într'o scrisoare din 24 Decembrie 1611, a Voievodului muntean Radu Mihnea către Gabriel Báthory ¹⁾ precum şi într'o scrisoare a lui A. Dóczy către palatinul G. Thurzó, din Dec. 1611 ²⁾.

Dar luarea în primire a tronului — începerea efectivă a domniei — nu s'a făcut nici în cursul lunii Decembrie 1611, căci un act nu s'a găsit încă, semnat de Tomşa, în această lună ³⁾. Primul act dela noul domn, cunoscut până azi, este acela dat mănăstirii Moldoviţa, la 31 Ianuarie 1612 ⁴⁾.

Se ştie însă că la 17 Ianuarie 1612, fostul domn, Constantin Movilă, scrie din Hotin, palatinului G. Thurzó, că a fost nevoit să se retragă dela tron, „din pricina unui necunoscut care se dă drept fiu de domn... ⁵⁾”. Iar la 12 Februar 1612, Ştefan Tomşa II scrie Bistriţenilor că a luat în stăpânire Moldova şi le cere slobozirea drumurile ca să fie liber comerţul ⁶⁾.

Când anume a luat noul domn tronul Moldovei în stăpânire, ne-o spune însă cu siguranţă însemnarea noastră : „la anul 1612, luna Ianuarie, în 12, duminică”, (88 ЛѢТО ЖРК, МѢСЯЦА ЯНУАРІЮ БІ, БЗ ДНЬ НЕДЕЛНІ...).

Aceasta este, deci, data intrării în Iaşi, a lui Ştefan Tomşa II : 12 Ianuarie 1612. Cinci zile mai târziu, cum am văzut, fostul domn anunţă pe Thurzó că a trebuit să părăsească tronul din pricina lui Tomşa.

III.

Înainte de a încheia, voi aminti ceva şi despre începutul domniei a doua a lui Ştefan Tomşa II. Fusese numit la 27 Octombrie 1621 ⁷⁾, iar la 5 Noembrie 1621, călugării dela Moldoviţa scriau Bistriţenilor ⁸⁾ că „Ştefan Vodă, cu mila lui Dumnezeu, s'a aşezat în scaunul Măriei Sale, şi au alinat toate răutăţile”... La această dată, s'ar părea că începuse domnia...

1. A. Veress, *Documente*.... VIII, p. 236.

2. Id., *ibid.* VIII, 240.

3. Afirmaţia d-lui Bejenaru (*l. c.* p. 12) că Tomşa ar fi iscălit un act de judecată în Decembrie 1611, nu se poate susţine. Documentul, citat după *Uricarul*, VI, p. 74—75, e din a doua domnie a lui Tomşa. (Cf. I. Minea, *O inovaţie juridică*... Iaşi 1932 p. 2 — unde se dă greşită pag. 145 din *Uricarul*).

4. Bejenaru, *loc. cit.*, pag. 14.

5. A. Veress, *Documente*... Vol. VIII p. 242. Bejenaru, *loc. cit.* p. 13.

6. Hurmuzachi-N. Iorga, *Doc.* vol. XV, partea II, p. 1205.

7. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 418. Bejenaru, *l. c.* p. 82.

8. Hurmuzachi-N. Iorga, *Doc.*, vol. XV, p. II, p. 922.

Primul document cunoscut, semnat de Tomşa în această nouă domnie, era cel din 2 Ianuarie 1622¹⁾. Ori, ulterior a fost publicat un alt document ²⁾, datat 5 Decemvrie 1621, prin care domnul întăreşte lui Voruntar biv. comis, stăpânirea pe satul Negriteşti din ținutul Neamţului.

Până acum, aceasta ar fi, deci, data începerii *efective* a domniei a doua a lui Ştefan Tomşa II : 5 Decemvrie 1621.

În sprijinul acestei afirmaţii, după redactarea articolului de faţă, ne vin trei documente iscălite de Ştefan Tomşa II, publicate recent de tot ³⁾ : două documente din 15 Ianuarie 1612 (7120), prin care se confirmă mănăstirii Bistriţa „vama mică dela Bacău” şi „braniştea veche”; iar cel de al treilea document, din 16 Ianuarie 1612, e dat aceleiaşi mănăstiri, căreia i se întăreşte stăpânirea pe două poeni de sub Ceahlău.

Constantin Turcu

1. N. C. Bejenaru, *loc. cit.* p. 82.

2. C. A. Stoide şi Constantin Turcu, *Documente şi regeste din ținutul Neamţului, secolele XVI—XVIII*, Piatra, 1935, p. 13 şi 45.

3. Const. Velichi, *Documente moldoveneşti (1607—1673) din arhiva metohului Sf. Mormânt, din Constantinopol, în Buletinul Institutului Român din Sofia*, I, 1, (1941), pag. 245 şi urm.